

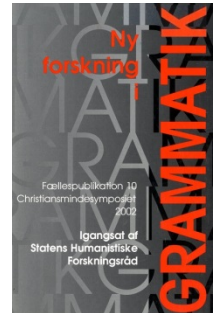
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Adverbialsætninger i dansk talesprog

Forfatter: Anne Jensen

Kilde: C. Bache, M. Birkelund og N. Nørgaard (red.).
Ny Forskning i Grammatik 10, 2003, s. 117-134

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2003

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Adverbialsætninger i dansk talesprog

Anne Jensen

1. Indledning

I dansk talesprog har jeg observeret to forskellige typer efterstillede adverbialsætninger. Den første type udtales sammen med matrixsætningen på en global, jævnt faldende intonationskontur med resetting efter matrixsætningen, uanset om der er pause efter denne eller ej. Adverbialsætningen er både syntaktisk og prosodisk integreret i matrixsætningen. Den anden type adverbialsætning forekommer efter en matrixsætning, der enten udtales på en egen afsluttende kontur eller udtales på en kontur, der ifølge lytterbedømmelser ikke er entydigt fortsættende. Adverbialsætningen udtales på en kontur, der ikke er en umiddelbar fortsættelse af matrixsætningens. Adverbialsætningen er syntaktisk, men ikke prosodisk integreret i matrixsætningen.

Mange forskere er af den opfattelse, at kombinationer med prosodisk uintegrerede adverbialsætninger udtrykker én og samme funktion, uanset adverbialsætningens semantik. I det følgende vil jeg vise, at prosodisk uintegrerede adverbialsætninger har forskellige funktioner i diskursen. Der er altså ikke noget isormorft forhold mellem prosodisk +/-integration og funktion. Desuden vil jeg diskutere, om det er muligt at opstille grammatiske tests, der afspejler distinktionen mellem prosodisk integreret og uintegreret adverbialsætning. Endelig vil jeg diskutere, hvilke konsekvenser mine og andres observationer har for konstruktionsbegrebet, som det er defineret i *Construction Grammar* og i *Role and Reference Grammar*, og om Hengevelds *Functional Discourse Grammar* kan anvendes som beskrivelsesramme for de uintegrerede adverbialsætninger.

Den analyse, der præsenteres her, er begrænset til efterstillede tidsbi-

sætninger, og det empiriske grundlag er data fra talesprogskorpusset *BySoc*, som findes på internettet.¹ Det udsnit af korpusset, jeg anvender, omfatter seks samtaler med kvinder i alderen 26-38 år, alle fra det, der i *Projekt Bysociolingvistik* er defineret som arbejderklassen. Der er i alt 75.916 løbende ord i mit delkorpus.

2. Integrede og uintegrerede tidsbisætninger

Et eksempel på en prosodisk integreret tidsbisætning ses i (1), nemlig *når det er min tur*:²

(1) M: mm

T: nå altså jeg kan ikke £ holde ud at tænke på jeg skal spille et år hvor jeg ikke får lov at lave noget

M: gå og hente kaffe og øl op

T: det kan de altså selv gøre hvis de vil have øl og kaffe

M: ja mm

T: det er ikke mig jeg gør det selvfølgelig **når det er min tur** hver ting til sin tid

Derimod er adverbialsætningen *da hun var mindre* i (2) prosodisk uintegreret:

(2) jeg nyder hende jeg har og så færdig ££ og det tror jeg vi begge to gør £ og de vi har jo nok været privilegerede £ **da hun var mindre** £ i og med P* har arbejdet de tider som han arbejder £ vi havde jo E* £ K*s mor som dagpleje til M*

Pausen før adverbialsætningen i (2) er ikke kriterium for, om ledsætningen er prosodisk integreret eller ej; der er nemlig også prosodisk integrerede adverbialsætninger med forudgående pause.

1. *BySoc* findes på adressen www.id.cbs.dk/~pjuel/cgi-bin/BySoc_ID/index.cgi. Her findes kun transskriptioner af samtaler; jeg har dog haft adgang til lydsiden.

2. I korpuseksemplerne står *L* for 'lytter', *M* for modtager'. £ står for 'pause', ££ for 'lang pause', £££ for 'usædvanligt lang pause', ~ for 'tøven', # for 'pause udfyldt med vejtrækning'. Et stort bogstav efterfulgt af * angiver maskering af et proprium eller et toponym.

Argumentet for at hævde, at tidsbisætningen i (2) er syntaktisk integreret, er topologisk og grammatisk. Konnektiver som *da* og *når* indleder sætninger, der står i et hypotaktisk forhold til en anden sætning eller en anden størrelse i diskursen, og konstituentrækkefølgen i en adverbialsætning vil konventionelt afvige fra rækkefølgen i en sætning, der står i et parataktisk forhold til en anden sætning. Hvis der optræder et sætningsadverbial i adverbialsætningen, kan det kun stå på pladsen efter subjektet – som frekvensadverbialet *af og til* i (3a). I adverbialsætningen i (3b) står adverbialet efter det finitte verbal, og sætningen er uacceptabel:

(3a) når det **af og til** er min tur

(3b) ?når det er **af og til** min tur

Fælles for adverbialsætningerne i (1) og (2) er, at de koder en temporal ramme for det sagforhold, der kodes i matrixsætningen. Spørgsmålet er så, om distinktionen mellem +/- prosodisk integration svarer til nogen indholdsforskel, fx pragmatisk indhold eller funktion, og om den prosodiske forskel korrelerer med nogen grammatiske distinktioner.

3. De diskursive funktioner af prosodisk uintegrerede tidsbisætninger.

Som det fremgår af oversigten i (4), har jeg observeret 53 uintegrerede tidsbisætninger ud af i alt 278 efterstillede tidsbisætninger, dvs. at ca. 19% af alle tidsbisætninger er prosodisk uintegrerede. Ud fra udtryks- og indholdskriterier kan 49 af de 53 uintegrerede ledsætninger opdeles i tre forskellige kategorier; dvs. ud fra, hvor i diskursen og med hvilken funktion de optræder:

(4) Prosodisk uintegrerede tidsbisætningsers funktion

1. Opklarende	(40)
a. opklarende/korrigerende	(30)
b. støtte til lytter	(10)
2. Efter appel til lytter	(7)
3. Informationssøgning	(2)

De resterende fire tidsbisætninger kan ikke tilordnes nogen kategori.

3.1. Opklarende funktion

Den første og største kategori er *de opklarende*, som også kan være elaborerende eller korrigerende ift. det sagforhold, der kodes i matrixsætningen. Kategorien er opdelt i to undergrupper: I 1a findes de 30 tidsbisætninger, der analyseres som opklarende eller korrigerende fra talers side, i 1b de 10 tidsbisætninger, som er støtte til lytter. De sidstnævnte ytres alle efter en reaktion fra lytter.

Nitten af tidsbisætningerne i underkategori 1a ytres – som i (2) ovenfor – efter en pause, mens otte artikuleres umiddelbart efter matrixsætningen; de resterende tre optræder efter et tag. Tretten af ledsætningerne følger efter et adverbialt udtryk, fx *også* som i (5) eller *slet* som i (6):

- (5) M: mm
T: og det er måske nok værre for manden alligevel & for den efterladte modpart
M: mm
T: for den for den efterladte modpart end det er for børnene for børnene & har som regel altid & deres egen familie at tage hensyn til i den situation også & og kan få opbakning hjemmefra & selv om hjemmefra stadigvæk også er ens mor og far men & altså det~ det det er nok lidt svært & også **når det går så hurtigt at du ikke ligesom når at & at få sunket det første** før du får det næste og skal have sunket det også & altså **før ligesom beskederne ruller derhenad** så~ & det det er måske nok det der var sværest at acceptere det var at & at du ikke havde nogen tid til at ligesom at forberede dig på at & et menneske der virkelig elskede livet & der virkelig elskede livet med stort E & at hun ikke skulle have lov at være mere
- (6) T: og det var sådan noget med [laver illustrerende lyde] der var ikke nogen der turde sige noget der var ikke nogen der & turde hoste eller noget og d- så er det så bliver det pinligt
M: ja &
T: fordi altså && altså & gode ting det kommer ikke dårligt tilbage
M: ja &
T: det gør det altså ikke **og slet ikke når man er død**

I både (5) og (6) fortolker jeg det initiale adverbielle udtryk i ytringen som et, der kan indgå i den forudgående sætning. I (5) kan *også* indgå i sætningen *det er altså også svært*, og i (6) kan *slet* indgå som fremhævende udtryk i *det gør det altså slet ikke*. Derfor analyserer jeg den første konstituent i ytringen som en elliptisk matrixsætning. Hele matrixsætningen gentages ikke, kun et fremhævende eller et andet udtryk efterfulgt af tidsbisætningen. Den elliptiske matrixsætning er elliptisk i den forstand, at talerne udelader den del af det sproglige materiale, der allerede er udtrykt i den foregående sætning. Men den er ikke semantisk identisk med den forudgående sætning, fordi det adverbielle udtryk er føjet til. I fire forekomster følger tidsbisætningen efter *altså* – som i den anden tidsbisætning i (5) – hvorved den temporale setting fremhæves i en eftertanke.

Fælles for de 10 tidsbisætninger i kategori 1b er, at en lytterreaktion følger umiddelbart efter matrixsætningen, som ikke afsluttes med et tag. Jeg fortolker lytterreaktionen som et udtryk for, at lytter har brug for yderligere information for at kunne forstå den information, der kodes i matrixsætningen. I (7) ytrer modtager *mm mm*, hvorefter taler tilføjer tidsbisætningen:

- (7) T: vi har sgu ret til at have lidt fred en gang imellem sådan lidt frihed [afkortet her] det er simpelthen en menneskeret men altså jeg synes det er rart at vi kan have vores unger omkring os
 M: **mm mm**
 T: **når der er mulighed for det** fordi man må nok sige £ det er så kort tid vi har dem i forvejen

3.2. Efter appel til lytter

Den anden kategori omfatter syv uintegrerede tidsbisætninger. De optræder efter en matrixsætning, der afsluttes med et tag.³ Som i (8) efterfølges tagget oftest af en reaktion fra lytter, og jeg fortolker stedet som et appelsted, hvor taler ønsker feedback fra lytter:

- (8) M: hvordan- hvordan reagerede dine forældre da du bl- blev gift

3. Der er i kategori 1a tre forekomster, som optræder efter et tag, fordi deres funktion i diskursen har større lighed med de øvrige i den kategori.

i sådan en alder af £ tyve år (hoster) £ altså var var var de med på det eller~ £ frarådede de dig på på det £

T: næ nej~ det gjorde de ikke £ altså~ £ de spurgte om jeg var sikker på at~ det det var rigtigt ik' £ og selvfølgelig er man det **ik' når man står i det ik'**

M: mm

3.3. Informationssøgning

I den fjerde gruppe følger ledsætningen efter en sætning, som taler selv afbryder, fordi hun ikke kan finde den information, hun vil kode. I den uintegrerede ledsætning kodes så den fundne information. I (9) leder taler efter en tidsangivelse, nemlig styrelsen til *i*, som hun ikke umiddelbart kan huske. I stedet bruger hun ledsætningen til at udtrykke anden, opklarende temporal information:

(9) M: vi har et kriterium at man skal bo der fra £ man er to til~ £ sådan lige som dig

T: ja

M: sytten år nej

T: men det har han nemlig ikke han har boet der £ hvornår var det H* kom ind han var kommet ind i~ £ **da han var en £ fire fem år** så gik han ud igen da vi gik i fjerde klasse

Eftersom næsten identisk temporal information kan udtrykkes som enten et præpositionssyntagma, fx *i børnehaven*, eller en tidsbisætning, fx *da vi gik i børnehaven*, er denne kategori i højere grad relevant for temporale bisætninger end for fx koncessive. Der er dog kun to observationer i korpus.

4. Svarer den prosodiske udtryksforskel til nogen indholds-forskel?

Svaret på, om distinktionen mellem prosodisk integreret og prosodisk uintegreret adverbialsætning modsvares af en indholds-forskel, er delvis ja. Den prosodisk integrerede adverbialsætning *når det er min tur* i (1) koder blot en temporal ramme for det sagforhold, der kodes i matrixsætningen; den har ingen af de funktioner, som adverbial-

sætningerne i kategorierne 1 og 3 har. Derimod har den prosodisk uintegrerede adverbialsætning i (8) – som verbaliseres efter et tag i matrixsætningen – ingen speciel pragmatisk funktion i diskursen og kan derfor sammelignes med den integrerede i (1).

Derudover er der semantiske forskelle. En prosodisk integreret adverbialsætning indgår altid i den proposition, som den komplekse sætning udtrykker – som en satellit i FG-termer. Adverbialsætningen *når det er min tur* i (1) indgår i propositionen *jeg henter selvfølgelig øl og kaffe når det er min tur*. Også adverbialsætningen *når man står i det* i (8), der udtrykkes efter et tag, indgår i propositionen *man er selvfølgelig sikker på at det er rigtigt når man står i det*. Derimod udtrykker adverbialsætningerne i (5) - (6) ikke en satellit til den prædikation, der udtrykkes i den forudgående matrixsætning. I stedet må de fortolkes som satellitter til det, jeg har kaldt ‘den elliptiske matrixsætning’, dvs. den eller de sproglige størrelse/-r, der udtrykkes lige før adverbialsætningen. Tilbage er så de opklarende tidsbisætninger *da hun var mindre* i (2) og *når der er mulighed for det* i (7). Spørgsmålet er, om de indgår i henholdsvis propositionen *vi var privilegerede da hun var mindre* og propositionen *vi kan have vores børn omkring os når der er mulighed for det* – jeg ser bort fra de modifikationer, som udtrykkes gennem *jeg synes* og *det er rart* i (7). Ud over udtrykskriteriet – dvs. intonationskonturen – er der intet argument for at hævde, at de IKKE indgår i en proposition sammen med den forudgående matrixsætning. Men de har stadig en anden pragmatisk funktion end den prosodisk integrerede adverbialsætning i (1).

Min analyse af uintegrerede adverbialsætningers funktion i diskursen afviger fra de analyser, der foreligger for fx engelsk. Flere lingvister har argumenteret for, at prosodisk uintegration er en indikator for, at de pågældende adverbialsætninger er mindre underordnede end prosodisk integrerede (Chafe 1984, 1988, Haiman & Thompson 1984). Chafe (1984) bruger fx betegnelsen “afterthought” om dem. Verstraete (2002) er derimod af den opfattelse, at ikke alle uintegrerede adverbialsætninger har samme funktion i diskursen. Ifølge Verstraete kan en uintegreret temporal sætning have to funktioner:

1. Den signalerer en tilbagevenden til hovedemnet i diskursen.
2. Den er en eftertanke, som afgrænser et generelt princip, der

asserteres i matrixsætningen. Den vil så ofte indledes med *that is*.

Jeg er enig i, at en del adverbialsætninger kan fortolkes som eftertanker, men ingen af adverbialsætningerne i (2) og (5) - (9) kan tolkes som en tilbagevenden til hovedemnet i diskursen. Det gælder også i (10), hvor adverbialsætningen *når man ligesom ser situationen i øjnene* osv. ikke koder information, der er relateret til den forudgående diskurs. Taleren har ikke tidligere beskæftiget sig med sygehjælperfagets stilling i forhold til sygeplejefagets. I stedet har hun talt om sit arbejde som sygehjælper:

- (10) M: ja
T: men jeg trængte til nogle, nye udfordringer det må jeg indrømme £ og det kunne jeg nok ikke få som sygehjælper £ ikke **når man ligesom ser situationen i øjnene at det fag det £ nok er ved at blive klapset lidt ned af sygeplejerskerne**

Og i fx (5) ovenfor angiver såvel matrixsætning som adverbialsætning en overgang til et nyt underemne i diskursen, nemlig talerens problemer med at affinde sig med sin mors død.

Det kan ikke udelukkes, at man ved inddragelse af et større datamateriale og akustiske undersøgelser af intonationskonturer kan generalisere funktionerne af de uintegrerede tidsbisætninger i højere grad, end jeg har foreslået, men indtil videre ser det ikke ud, som om Verstraetes resultater fra engelsk kan overføres til dansk.

5. Har distinktionen prosodisk integreret/uintegreret noget grammatisk korrelat?

Ifølge Verstraete (2002) korrelerer distinktionen +/- prosodisk integration med den såkaldt diskursive funktion eller status af en temporal sætning. En prosodisk integreret tidsbisætning er diskursivt afhængig af den forudgående matrixsætning og befinder sig inden for samme fokusdomæne, mens en prosodisk uintegreret temporal sætning er diskursivt uafhængig af den forudgående matrixsætning og danner sit eget fokusdomæne. Verstraete tager udgangspunkt i Hallidays opfattel-

se af, at en størrelse inden for et domæne tildeles fokus, mens resten af domænet opnår præsupponeret status.

Man kan ifølge Verstraete bruge en interrogativ kontekst til at teste, om en tidsbisætning er inden for samme fokusdomæne som sin matrixsætning eller ej. I en konstruktion med en prosodisk integreret adverbialsætning vil det temporale forhold mellem matrix og ledsætning ofte være fokaliseret, og fokus på dette medfører så, at matrixsætningen automatisk præsupponeres. I (11a) spørges der til den temporale relation mellem matrixsætning og tidsbisætning i (1), matrixsætningen kan udtrykkes ved hjælp af proverbet *gøre* og et anaforisk pronomen – som i (11b):

(11a) henter du øl og kaffe når det er din tur?

(11b) gør du det når det er din tur?

I (12a) optræder den prosodisk uintegrerede tidsbisætning fra (2) sammen med den forudgående matrixsætning i en interrogativ kontekst:⁴

(12a) var I privilegerede – da hun var lille?

(12b) var I det da hun var lille?

Verstraete hævder, at i et spørgsmål som (12a) præsupponeres indholdet af matrixsætningen, dvs. *I var privilegerede*, ikke. I stedet består (12a) af to spørgsmål, først et spørgsmål om, hvorvidt nogle har været privilegerede, dernæst et spørgsmål, der afgrænser den temporale ramme for den privilegerede tilstand, hvilket jeg har forsøgt at gengive ved brug af tankestregen i (12a). Hvis matrixsætningen ikke er præsupponeret, ville brugen af pronominet *det* i (12b) være sær. Men umiddelbart kan jeg ikke se, at den interrogative kontekst udgør et grammatisk korrelat til en funktionel forskel på prosodisk integrerede og uintegrerede adverbialsætninger. Og så vidt jeg kan skønne, kan kløvning heller ikke anvendes som test af, hvorvidt adverbialsætningen befinder sig inden

4. I (2) er der sammenstød mellem matrixsætningens tempus, præterium, og adverbialsætningens tempus, præteritum. Derfor har jeg i (12) og (14) valgt at bruge præteritum i begge sætninger.

for samme fokusdomæne som matrixsætningen eller ej. For der er ingen forskel mellem henholdsvis (13a) og (13b) og (14a) og (14b):

(13a) det er når det er min tur jeg henter øl og kaffe

(13b) det er når det er min tur jeg gør det

(14a) det var da hun var mindre vi var privilegerede

(14b) det var da hun var mindre vi var det

Selv om matrixsætningen (eller en del af den) i (1) er præsupponeret – eller rettere ikke koder megen ny information, er det ikke altid tilfældet med konstruktioner, hvori adverbialsætningen er prosodisk integreret. Derfor er det – så vidt jeg kan se – ikke muligt at opstille nogle grammatiske korrelater til distinktionen mellem prosodisk integrerede og prosodisk uintegrerede adverbialsætninger i form af grammatiske tests.

6. Konstruktionsbegrebet og prosodisk uintegrerede adverbialsætninger

Flere af de nyere funktionelle teorier er baseret på et konstruktionsbegreb. Spørgsmålet er, hvordan og om mine og andres observationer af prosodisk uintegrerede adverbialsætninger kan beskrives inden for rammerne af de funktionelle teorier.

I *Construction Grammar* opererer man med begrebet *konstruktion* som en abstrakt størrelse, der er lagret sammen med leksikalske størrelser og morfemer. Ifølge Fillmore, Kay og O'Connor specificerer konstruktioner ikke bare syntaktisk "... but also lexical, semantic and pragmatic information" (1988: 501). I *Role and Reference Grammar* (RRG) har man overtaget konstruktionsbegrebet. Det, der i *Construction Grammar* kaldes en konstruktion, er i RRG en *constructional template*, som også er lagret i et inventar af konstruktioner. Derudover opererer man med et separat leksikon, hvori leksikalske størrelser og morfemer er lagret. Som det fremgår af citaterne nedenfor, omfatter en *constructional template* morfosyntaktiske, semantiske og pragmatiske egenskaber:

(15) A constructional template is the abstract representation of the

properties of a grammatical form – a construction (Van Valin & LaPolla 1997: 654, fodnote 33)

... grammatical constructions are specific constellations of morphosyntactic, semantic and pragmatic properties, and accordingly the constructional templates representing them are in effect instructions to the grammar on how these properties should be combined in particular forms. (ibid.: 432)

I ingen af teorierne er det eksplicit udtrykt, om man betragter en konstruktion eller en 'constructional template' som en psykologisk enhed, en abstraktion over sådanne enheder, eller om den ganske enkelt er en beskrivelsesenhed. Goldberg (1995: 2) nævner, at konstruktioner skal ansues som teoretiske enheder. Men jeg vil gå ud fra, at en konstruktion/en 'constructional template' er en psykologisk enhed.

I ingen af teorierne omfatter konstruktionsbegrebet prosodiske træk.⁵ Desuden er de pragmatiske træk, man opererer med i fx RRG, begrænset til illokutionær kraft og fokus og topic, dvs. informationsstrukturen inden for sætningsgrænsen. Endelig opererer man ikke med det, jeg har kaldt elliptiske matrixsætninger. En konstruktion med en prosodisk integreret adverbialsætning kan beskrives inden for rammerne af både *Construction Grammar* og RRG – blot med udeladelse af de prosodiske træk. Derimod rummer ingen af teorierne mulighed for en beskrivelse af konstruktioner med prosodisk uintegrerede adverbialsætninger. Men – spørgsmålet er så, om man skal analysere en uintegreret adverbialsætning som del af en konstruktion eller ej. Jeg mener ja. Fordi en adverbialsætning er syntaktisk integreret i en matrixsætning. Netop ved at udtrykke indholdet i adverbialsætningen som en underordnet sætning signalerer talere, at dette indhold er tæt knyttet til indholdet af en forudgående sætning. Den temporale ramme, der kodes i en tidsbisætning, står i et hypotaktisk forhold til det sagforhold, der kodes i matrixsætningen – den temporale ramme er forudsat af sagforholdet. En anden grund til at analysere en uintegreret adverbialsætning og det forudgående sproglige materiale som en konstruktion, er, at konstruktionsbegrebet let kan forenes med en fastholdelse af tegnet som en sproglig analyseenhed.

5. Jeg formoder dog, at fx tryk indgår i beskrivelsen af bestemte leksikalske størrelser.

Er det så muligt at udvikle de nævnte teorier, så de kan rumme adækvate beskrivelser af de uintegrerede adverbialsætninger? Det er i hvert fald ikke nok blot at føje prosodiske træk til konstruktionsbegrebet. I (2) følger den prosodisk uintegrerede adverbialsætning blot efter matrixsætningen; det eneste, der adskiller den fra konstruktionen i (1) er prosodiske træk. Og det er ikke nok til at retfærdiggøre at opstille den som en separat konstruktionstype. I bedste fald kunne konstruktionen i (2) så betegnes som en 'allokonstruktion', da den hverken syntaktisk eller semantisk adskiller sig fra konstruktionen i (1).

De elliptiske matrixsætninger, som optræder i (5) og (6), rummer de to teorier heller ikke umiddelbart plads for. I RRG opererer man med en 'clause' som enhed og inddrager på nuværende tidspunkt hverken holofrastiske eller reducerede/elliptiske udtryk. De elliptiske udtryk kan kun processeres af såvel taler som lytter, når den forudgående ikke-elliptiske sætning er verbaliseret. Og en beskrivelsesramme for dette må nødvendigvis omfatte den kommunikative kontekst, som den elliptiske matrixsætning og den uintegrerede adverbialsætning optræder i.

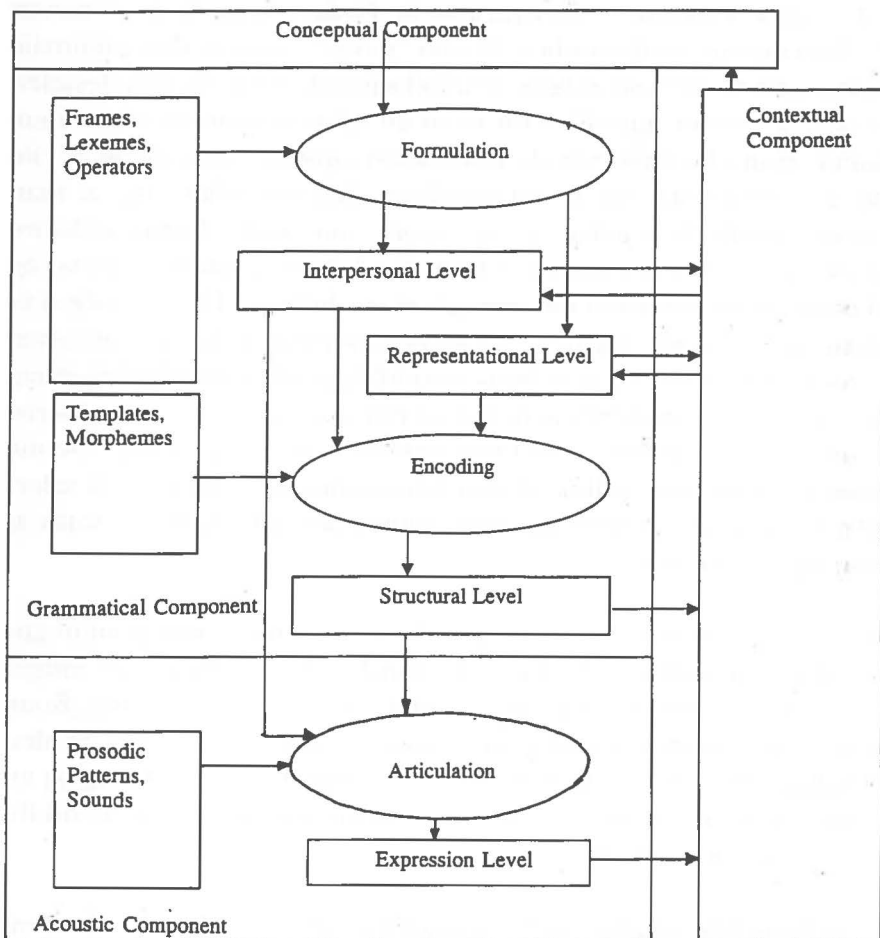
Det gælder også de adverbialsætninger, der udtrykkes efter et tag i matrixsætningen som i (8). Eftersom tagget koder interpersonel information, må den information inkluderes i de træk, der karakteriserer en bestemt konstruktion – nemlig en konstruktion med et appelsted. For at redegøre for de adverbialsætninger, som optræder efter en lytterreaktion – som fx i (7) – er det også nødvendigt at inddrage den kommunikative kontekst. Netop fordi adverbialsætningen er forudsat af en forudgående matrixsætning, kunne man forestille sig, at taler i processeringen aktiverer en konstruktionstype med en kompleks konstruktion, dvs. at taler ikke gentager matrixsætningen, men forudsætter den – på samme måde, som det gælder for konstruktioner med elliptisk matrixsætning.⁶

På nuværende tidspunkt er det ikke muligt at redegøre adækvat for konstruktioner med prosodisk uintegrerede adverbialsætninger inden for rammerne af *Construction Grammar* og RRG, for begge de nævnte teorier begrænser sig til at opstille en beskrivelsesramme for sætning-

6. Samme beskrivelse kunne også gælde for matrix- og adverbialsætning i (2).

ger. Og af den grund er det heller ikke muligt at inddrage de uintegrede adverbialsætningers funktion i diskursen. Derimod er det muligt, at Hengevelds *Functional Discourse Grammar* kan bruges som teoretisk ramme. En gengivelse af Hengevelds model ses nedenfor i (16) – jf. Hengeveld (2000b: 9):

(16)

(jf. Hengeveld 2000b: 9)

Som det fremgår af modellen, opererer Hengeveld med en kontekstuel komponent – den kommunikative kontekst, som “... represents the

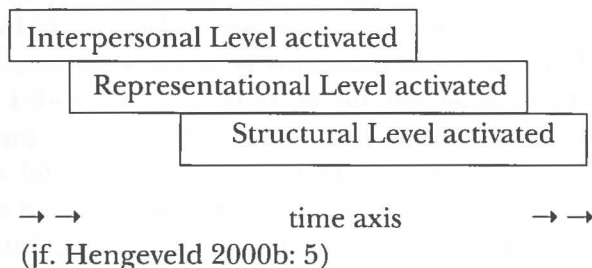
(short-term) linguistic information derivable from the preceding discourse and the non-linguistic, perceptual information derivable from the speech situation. As far as the linguistic information is concerned, the communicative component is fed by the interpersonal and expression levels, and feeds the representational level in order to enable later reference to earlier acts and expressions.” (Hengeveld 2000a: 4). Desuden omfatter den kontekstuelle komponent en beskrivelse af den viden, samtalepartnere deler (2000b: 4). På det interpersonelle niveau er den centrale analyseenhed *M* eller ‘move’ – som er den minimale diskursenhed, der kan indgå i en udvekslingsstruktur, og som desuden er det, der driver udtrykket for en af en talers kommunikative intentioner. Som eksempler på de intentioner opstiller Hengeveld fx ‘inviting’, ‘informing’ og ‘recommending’. Jeg forestiller mig, at man kunne opstille fx ‘opklaring’ og ‘appel’ som andre kommunikative intentioner – der giver input til både den kommunikative kontekst og til udtryksniveauet (som det fremgår af modellen i (16)). Et valg af fx intentionen ‘appel (til lytter)’ på det interpersonelle niveau kunne være forbundet med valg af et bestemt udtryksmiddel, nemlig dels et tag og dels en ikke umiddelbart nedadgående intonationskontur i matrixsætningen. Det samme gælder en intention som fx ‘opklaring’. Denne intention ville være udløst af den kommunikative kontekst, fx talers fornemmelse af, at lytter mangler uddybende information i form af en temporal ramme.

Inddragelsen af den kommunikative kontekst som en komponent gør det desuden muligt at beskrive de konstruktioner, hvori der indgår en elliptisk matrixsætning eller en helt udeladt matrixsætning. Komponenten omfatter sproglig information, som kan udledes af den forudgående diskurs. Det betyder, at en elliptisk matrixsætning og en adverbialsætning uden elliptisk matrixsætning kan processeres ud fra en forudgående sætning.

Modellen er en såkaldt top-down-model af taleproduktionen, dvs. den går fra intention til artikulation – først beslutter talere deres kommunikative formål, dernæst vælger de den information, der er bedst egnet til formålet, så koder de den information grammatisk og fonologisk, og til slut artikulerer de den. Men modellen er dynamisk, så de tre grammatiske niveauer, dvs. det interpersonelle, det repræsentationelle og

det strukturelle, opererer samtidigt. Så snart der på et niveau er taget et valg, som tillader valg af elementer på det næste niveau, bliver dette lavere niveau aktivt. Samtidigheden er illustreret under (17), som giver, hvordan den grammatiske komponent i modellen fungerer:

(17)

Udtrykket starter, når en 'frame' er blevet valgt, og det første leksem er blevet indsat i den passende 'slot'.

Som Hengevelds model fremstår nu, rummer den ikke umiddelbart plads til et konstruktionsbegreb i lighed med det, der opstilles i *Construction Grammar* og RRG, fordi konstruktionsbegrebet i disse teorier omfatter træk fra alle tre niveauer i Hengevelds model. Eftersom hans model er en top-down-model, styres valg på et niveau af valg på et højere niveau, og fx er de templates, Hengeveld opstiller som en af basisenhederne på det strukturelle niveau, udelukkende syntaktiske konfigurationer (2000b: 8, fodnote 8).

På trods af, at Hengveld ikke opererer med det sproglige tegn som basisenhed, men faktisk adskiller indhold og udtryk, er det den teori eller model, som i øjeblikket rummer mulighed for den mest adækvate beskrivelse af konstruktioner med prosodisk uintegreerede adverbialsætninger; blandt andet fordi modellen i så høj grad omfatter den kommunikative kontekst og dens betydning for kodningen.

7. Konklusion

Den akustisk baserede udforskning af intonation i spontan tale er endnu i sin vorden, og derfor er det muligt, at fremtidige resultater fra den forskning vil vise, at intonationskonturer er et separat system, der

tilføjes den grammatiske struktur – og som kun i ringe grad korrelerer med syntaktiske, semantiske og pragmatiske parametre og derfor ikke indgår som en del af grammatikken. Det ser dog ud til, at prosodisk uintegrerede tidsbisætninger i dansk talesprog har forskellige funktioner i diskursen, dvs. at udtryksforskellen mellem prosodisk integreret og prosodisk uintegreret adverbialsætning ikke korrelerer med én og samme indholdsforhold eller funktion. Det har indtil nu ikke været muligt at opstille nogle grammatiske tests, der klart afspejler forskellen mellem de prosodisk integrerede og de prosodisk uintegrerede sætninger. I de funktionelle teorier, der opererer med et konstruktionsbegreb, indgår prosodiske træk ikke som en del af de træk, der karakteriserer en bestemt konstruktionstype. Desuden er de pragmatiske træk, man opererer med, begrænset til sætningsinterne fænomener som fx informationsstruktur. Eftersom prosodiske træk og diskursive eller interaktionelle træk er afgørende for en adækvat beskrivelse af prosodisk uintegrerede adverbialsætninger, kan man inden for rammerne af disse teorier ikke på nuværende tidspunkt redegøre for disse adverbialsætninger. I stedet rummer den model, som Hengeveld opstiller, plads for en mere adækvat beskrivelse af de uintegrerede adverbialsætninger og andre talesprogsfænomener – selv om den ikke omfatter et egentligt konstruktionsbegreb.

Henvisninger

- Chafe, W. (1984). How People Use Adverbial Clauses. *BLS*, Vol. 10. Berkeley: Berkeley Linguistic Society, University of California, Berkeley. 437-449.
- Chafe, W. (1988). Linking intonation units in spoken English. I J. Hai-man & S. A. Thompson (red.). 1-27.
- Chafe, W. (1994). *Discourse, Consciousness, and Time*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Diessel, H. (1996). Processing factors of pre- and postposed adverbial clauses. *BLS* Vol. 22. 71-82.
- Dryer, M. S. (1996). Focus, pragmatic presupposition and activated propositions. *Journal of Pragmatics*, Vol. 26, No. 4. 475-523.
- Fillmore, C. J., P. Kay & M. C. O'Connor (1988). Regularity and idiomacy in grammatical constructions: the case of *let alone*. *Language* Vol. 64. 501-538.

- Ford, C. (1993). *Grammar in Interaction. Adverbial Clauses in American English Conversations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldberg, A. (1995). *Constructions: Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Haiman, J. & S. A. Thompson (1984). "Subordination" in Universal Grammar. *BLS*, Vol. 14. 510-523.
- Haiman, J. & S. A. Thompson (red.) (1988). *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hengeveld, Kees. (2003). The architecture of a Functional Discourse Grammar. I María Á. Gomez González & J. Lachlan Mackenzie (eds.). *A New Architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. Udkommer ultimo 2003.
- Hengeveld, Kees. (2003). Epilogue. I María Á. Gomez González & J. Lachlan Mackenzie (eds.). *A New Architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. Udkommer ultimo 2003.
- Lehmann, C. (1988). Towards a typology of clause linkage. I J. Haiman & S. A. Thompson (red.). 181-225.
- Thompson, S. A. (1985). Grammar and written discourse: initial vs final purpose clauses in English. *Text* 5. 55-84.
- Van Valin, Jr., R. D. & R. J. LaPolla (1997). *Syntax. Structure, Meaning and Function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Verstraete, J. -Chr. (2002). The functional value of non-integration in clause combining: interpersonal versus discursive independence. En senere, ikke-publiceret version af artikel i *Word* 53. 37-65.

